

Allan Karker:

Ny svensk dialektordbog

ORDBOK ÖVER SVERIGES DIALEKTER. Udg.: Arkivet för Ordbok över Sveriges dialekter, Uppsala.

– Första bandet, häfte 1, „A–ANDTÄPPT. Uppsala (Almqvist & Wiksell Tryckeri) 1991.

Som bekendt har Sverige hen ved 8,5 mio. indbyggere, næsten to tredjedele mere end Danmarks knap 5,5 mio. Men i Danmark er befolkningstætheden nær ved seks gange så stor som i Sverige, der i udstrækning er cirka ti gange større end Danmark. På den baggrund kan det ikke undre at der er dialektforskelle inden for det svenske sprog. Men når man betænker at ordforrådet i de danske dialekter vil blive beskrevet i to store ordbøger, den ene for Jylland, den anden for Øerne (endda minus Bornholm), kan det nok overraske at svenskerne vil behandle ordstoffet fra hele deres i forhold til Danmark kolossale område i én enkelt ordbog. I 1992 udkom det første hefte af dette værk, som har titlen *Ordbok över Sveriges dialekter*.

Svenskerne har tradition for en sådan samlet beskrivelse. De store forgængere er J.E. Rietz: *Svenskt dialekt-lexikon* i 2 bind, der udkom 1862-67, og Johan Ihre: *Swenskt dialekt lexicon* fra 1766. Det var enmandsarbejder ligesom Christian Molbechs *Dansk Dialect-Lexikon* (1841), og på samme måde som dette begrænsede de sig til de særegne dialektale gloser eller betydninger som var fremmede for rigssproget. Den nye store ordbog har tre redaktører, og den dækker i princippet hele ordforrådet, altså også de ord som dialekterne har til fælles med rigssproget. Blandt dem er fx fremmedord som *abbedissa* og *akademi*. Men i sammenhængen er det værd at lægge mærke til at *abbedissa* især bruges i overført betydning, om et dominerende kvindfolk, og at *akademien* (med diverse folkelige udtaleformer) sigter specielt til univer-

sitetet i enten Uppsala eller Lund. De fælles gloser kan altså alligevel have en særlig funktion i dialekterne.

Det første hefte af Ordbok över Sveriges dialekter er på 80 sider. Det er udarbejdet af to redaktører, Gunnar Nyström og Vidar Reinhammar (som læserne af Ord & Sag kender fra hans artikel *Sprogkontakt i Sydvestskandinavien* i fjor), og det består af en indledning ved Vidar Reinhammar og 68 sider der behandler ordene fra *a* til *andtäppt* 'som har åndenød'. Det er store sider, trykt i to spalter der hver indeholder 56 linjer a 55 enheder i gennemsnit, altså tæt ved 3100 enheder i spalten. Omregner man de to danske dialektordbøger efter samme model, ville Jysk Ordbog (på grundlag af de ældre redaktionsregler, jf. præsentationsheftet fra 1992 side 15-16) kun være nået til *aftenhøne* og Ømålsordbogen til *alun*.

Ganske vist er ordforrådet jo ikke helt det samme i de to nærbeslægtede sprog, og der er også forskelle i fordelingen på alfabetet; det danske *ager* hedder på svensk *åker*, og til *ande* i svensk svarer *ånde* i dansk. Af sammenligningen er det alligevel klart at den svenske ordbog er mindre udførlig i sit anlæg end de to danske. Det gælder naturligvis ikke i alle enkeltheder, fx fylder artiklen *aldrig* en del mere i den svenske end i de danske ordbøger, mens den danske artikel *alen* omvendt er over en tredjedel større end den tilsvarende svenske om *aln*. Men det er slående at den svenske ordbog registrerer mange flere sammensatte og afledte ord end de to danske gør, således over 120 sammensætninger med *abborre*- som førsteled, hvor de danske indskrænker sig til 2-3 stykker med *aborre*-.

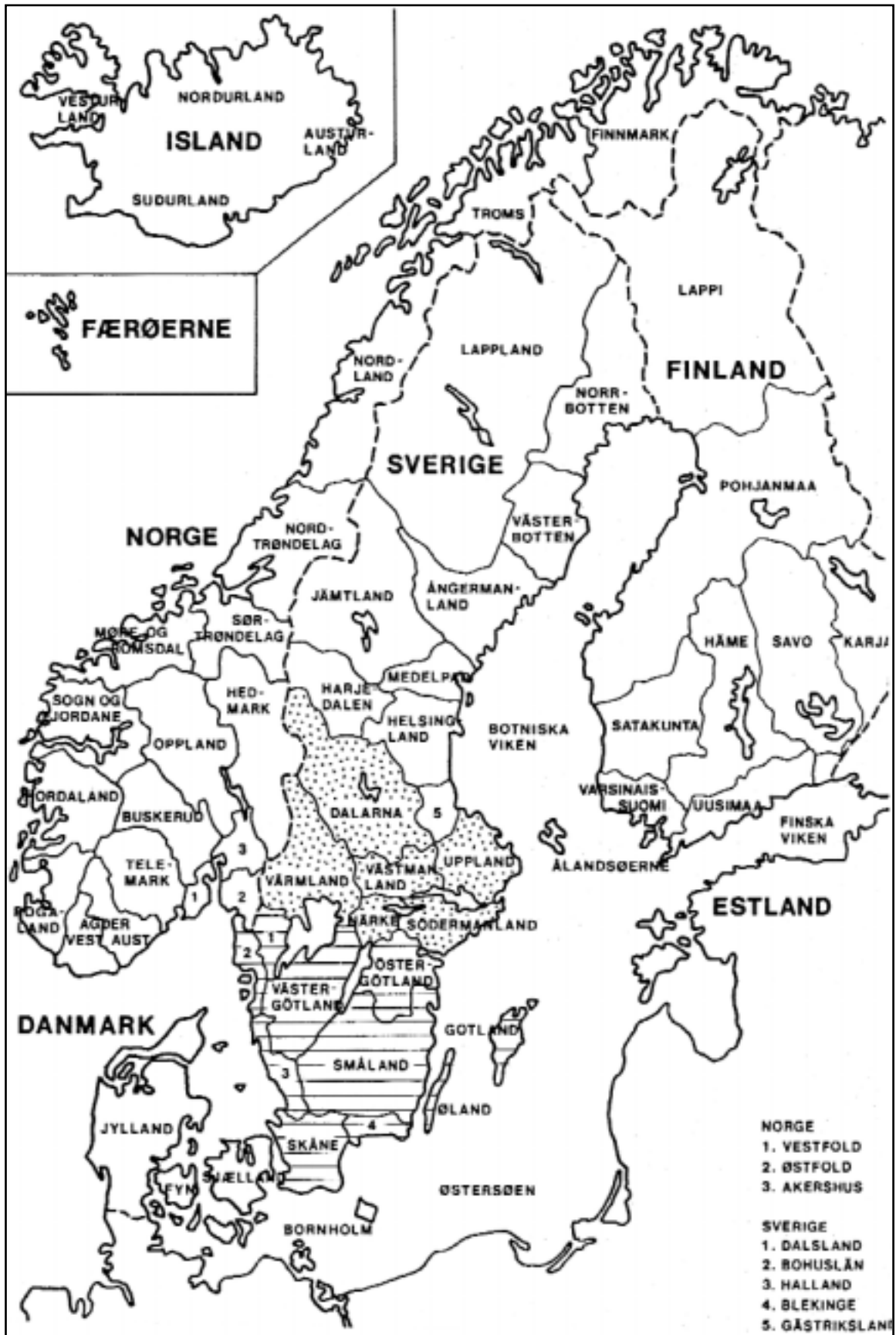
Ligesom begge de danske dialektordbøger opererer den svenske med bestemte geografiske områder. Den mindste enhed er normalt landskabet, som i Sverige er en almenkendt størrelse – inddelingen kan ses på kortet side 54. For hvert landskab har ordbogen en fast forkortelse, så opregningen ikke kræver urimelig plads; står der efter en udtaleangivelse eller en betydningsoplysning fx "BlÖlSmHaSdmÅmVb", gælder det Blekinge, Öland, Småland, Halland, Södermanland, Ångermanland og Västerbotten. Opregningen begynder altid fra syd og går mod nord ligesom her. Man tør vel gætte at der skal høre et oversigtskort med til ordbogen, men det følger ikke med det første hefte, og det er allerede nu et savn. Og bedre bliver det ikke af at flere land-

skaber kan slås sammen under de mere omfattende betegnelser Götaland og Svealand, som svenskerne selv er fortrolige med, men som nok burde tydeliggøres for deres interesserede naboer.

Som allerede berørt er der mange ord i den svenske dialektordbog der er fælles for svensk og dansk. Det gælder ikke alene dem der også bruges i svensk og dansk rigssprog, som fx *adamsäpple*, *afton*, *akta*, *aldrig* = *adamsæble*, *aften*, *agte*, *aldrig*, eller indlånte fællesgloser som *absolut* og *alarm*; det gælder også en del ord som er dialektale i begge sprog, fx *aber* 'skarp, stærk', der svarer til *abber* i dansk, og *almanackfrö*, som man kan lokke et troskyldigt menneske til at rekvirere på apoteket ligesom *almanakfrø* i Danmark.

Om det sidstnævnte udtryk gælder det nu også at det stedfæstes til Skåne og Halland, og det er nok ikke tilfældigt. Som Vidar Reinhammar har vist i sin føromtaltte artikel, har der op gennem historien været livlig kontakt mellem sprogene i Sydskandinavien. Dertil kommer at folkemålene i Skåne, Halland og Blekinge under en sproghistorisk synsvinkel er dialekter af dansk, selvom de siden afståelsen i 1658 har været under stadig påvirkning fra svensk. Som vi kender den skånske variant fra middelalderen, da den også blev benyttet som skriftsprog i Danmark, er det dog tydeligt at den allerede dengang indtog en mellemstilling mellem sjællandsk (der blev grundlaget for det danske rigssprog) og de tilgrænsende varianter af svensk. Uden at ville yppe kiv om kejserens skæg kan det være morsomt for en dansker at notere sig de mange udtryk i Ordbok över Sveriges dialekter som er særegne for Skåne, til dels også Halland og Blekinge; de løber op til omkring 150 i det foreliggende første hefte.

Den nye store svenske dialektordbog har en meget lang forhistorie, der rækker mere end 40 år tilbage. Regner man fra indsamlingens første begyndelse, bliver den tilmed næsten dobbelt så lang. Men når ordbogen kan redigeres så forholdsvis knapt som det første hefte demonstrerer, hænger det givetvis sammen med at indsamlingsfasen har bragt den på meget sikker grund: Ordbogskartoteket omfatter over 7 mio. sedler med eksempelstof. Hvor langt ude ordbogens fremtidshorisont ligger er derimod uvist; om den har redaktionen endnu ikke vovet at melde ud.

Kort over de gamle nordiske landskaber. De landskaber, der (nu) indgår i Svealand og Götaland, er markeret med henholdsvis prikker og vandret skravering.